

Anita Kołsut-Markowska

UNIwersYTET IM. ADAMA MICKIEWICZA W POZNANIU

Państwo wobec wyzwań współczesnego świata

Państwo w teorii i praktyce stosunków międzynarodowych,
red. Mirosław Sułek, Janusz Symonides,
Warszawa 2009, ss. 392.

NOWO KSZTAŁTUJĄCY SIĘ PORZĄDEK MIĘDZYNARODOWY skłania do stawiania pytań o rolę i miejsce państwa w stosunkach międzynarodowych. Procesy globalizacji, integracji i demokratyzacji oraz rozwój praw człowieka prowadzą do transformacji i ewolucji państw. Zmieniają się relacje między państwami a innymi uczestnikami systemu międzynarodowego. Znaczenie podmiotów niepaństwowych oraz organizacji międzynarodowych wzrasta. Najważniejszym i zarazem podstawowym uczestnikiem stosunków międzynarodowych nadal jednak pozostaje państwo. Dlatego właśnie ono zasługuje niezmiennie na uwagę i refleksje badawczą.

Efektem nieustającego zainteresowania problematyką państwa we współczesnych stosunkach międzynarodowych jest, m.in. prezentowana tu praca *Państwo w teorii i praktyce stosunków międzynarodowych*, zebrana pod redakcją Mirosława Sułka i Janusza Symonidesa. Jest to publikacja podsumowująca wyniki badań prowadzonych w Instytucie Stosunków Międzynarodowych Uniwersytetu Warszawskiego, którego pracownikami są redaktorzy książki.

Omawiana praca składa się z trzech części podzielonych na artykuły. Pierwsza część zatytułowana *Państwo w teorii stosunków międzynarodowych* zawiera, rozpatrywane na gruncie teorii, ogólne refleksje na temat różnych kategorii państw, ich roli i znaczenia w stosunkach międzynarodowych. Edward Haliżak, w artykule zatytułowanym *Ujęcie roli państwa w ekonomii politycznej stosunków międzynarodowych* podkreśla zalety podejścia badawczego nazywanego ekonomią polityczną stosunków międzynarodowych. Integralne ujmowanie zjawisk politycznych i ekonomicznych, zdaniem autora, nie tylko poszerza przedmiot badań, lecz także umożliwia poddanie formułowanych hipotez badawczych większym rygorom empirycznej weryfikacji.

Nad rolą państwa w epoce globalizacji zastanawia się Stanisław Bieleń. W swoim artykule *Państwa w stanie kryzysu i upadku?* Przedstawia zarówno poglądy teoretyków prognozujących zanik państwowości, jak i tych, którzy wskazują tylko na zmianę charakteru i funkcji państw. Ponadto porusza problematykę państw upadłych. Wymienia przyczyny, przejawy i konsekwencje utraty przez władze państwowe legitymizacji rządu. Mimo wskazania na istnienie tej kategorii państw, autor konkluduje, że państwo nadal pozostaje głównym aktorem sceny międzynarodowej.

Wielkość oddziaływania państwa na stosunki międzynarodowe prezentuje Mirosław Sułek w artykule zatytułowanym *Parametry potęgi (siły państw) – stałe czy zmienne?* Autor traktuje stosunki międzynarodowe jako stosunki sił i interesów, w których głównym aktorem jest jednostka polityczna. Popularna ostatnio, zauważa autor, stała się koncepcja potęgi twardej i miękkiej. Rozróżnia się tu odpowiednio czynniki materialne (wojsko, siła gospodarcza) i czynniki niematerialne (kultura, ideologia, instytucje). Te ostatnie, w opinii autora, determinują rolę twardej potęgi. Co więcej, wpływ ery informacyjnej powoduje, że znaczenie miękkiej potęgi w stosunkach międzynarodowych rośnie. Jednak, zdaniem autora, państwo, aby być mocarstwem, nadal musi dysponować odpowiednią siłą militarną.

Potęga państwa jest jednym z kryteriów mocarstwowości (obok kryterium uznania międzynarodowego), przedstawionych w artykule *Mocarstwowość w teorii stosunków międzynarodowych*. Pojęcie mocarstwowości, zauważa Agnieszka Bógdał-Brzezińska, zmienia się w zależności od epoki historycznej, w której jest redefiniowane. Nie ma zatem jednej, powszechnie akceptowanej definicji, a rozważania nad problemem uznania państwa za mocarstwo cechują się wewnętrznymi sprzecznościami.

Znaczenie siły w stosunkach międzynarodowych jest również przedmiotem refleksji Bolesława Balcerowicza. W artykule *Instrumenty wojskowe w polityce państwa* autor uwagę poświęca przede wszystkim sile militarnej. Jak zauważa, użycie sił zbrojnych do obrony militarnej oraz zastosowanie różnych form agresji zbrojnej zmniejsza się. Obecnie wojsko jest wykorzystywane przede wszystkim do prowadzenia misji pokojowych, operacji humanitarnych i operacji stabilizacyjnych.

W artykule *Perspektywy państw neutralnych w XXI wieku*, zamykającym część pierwszą omawianej pozycji, interesujące wydają się rozważania na temat europejskiej polityki neutralności. Wciąż aktu-

alnym problemem, jak podaje Dariusz Popławski, pozostaje kwestia pogodzenia neutralności państw europejskich ze Wspólną Polityką Zagraniczną i Bezpieczeństwa Unii Europejskiej. Nie można jednak, zdaniem autora artykułu, mówić o kresie funkcjonowania państw neutralnych. Pewne funkcje tych państw, jak na przykład promowanie i utrzymywanie pokoju, nadal pozostają aktualne.

W drugiej części publikacji zatytułowanej *Państwo w procesie globalizacji, integracji, modernizacji* zwrócono uwagę na wpływ, jaki na państwo wywiera proces globalizacji i integracji. Przedstawiono refleksje na temat roli państwa we współczesnej Europie oraz wskazano na jego znaczenie w kształtowaniu stosunków ekonomicznych. Janusz Symonides, autor pierwszego artykułu *Państwo w procesie globalizacji*, stwierdza, że chociaż w ostatnich latach obserwujemy stały wzrost znaczenia korporacji transnarodowych i innych podmiotów niepaństwowych w stosunkach międzynarodowych, to państwo nadal pozostanie głównym aktorem sceny międzynarodowej. Ponadto państwo, mimo uczestnictwa w różnych strukturach regionalnych, zachowa swoją suwerenność, którą autor interpretuje jako „konstytucyjną niezależność” i „zdolność decydowania o zakresie własnej kompetencji”.

Zmierzchu państwa nie przewiduje również Stanisław Parzymies w artykule *Państwo w procesie integracji europejskiej*. Jego zdaniem teorią integracji, która najtrafniej interpretuje obecny stan integracji europejskiej, jest teoria wielopoziomowego zarządzania. Dowodzi ona, że nie tylko państwa, lecz także inne podmioty narodowe, transnarodowe czy ponadnarodowe wpływają na proces integracji. W praktyce jednak, zauważa dalej autor, wiodącą rolę w procesie integracji europejskiej przyznaje się państwom członkowskim. Również Paweł J. Borkowski w artykule *Państwo w świetle wybranych teorii integracji – przyczynek do rozważań o roli państwa we współczesnej Europie* stwierdza, że państwo nie odchodzi w przeszłość. Chociaż w niektórych dziedzinach funkcje państwa zostały przejęte przez inne podmioty, to w pewnych aspektach działalności, jak na przykład polityka zagraniczna, niezwykle trudno jest je zastąpić.

Zagadnieniem roli państwa w procesie międzynarodowego handlu usługami zajęła się Anna Wróbel w artykule zatytułowanym *Między wolnym handlem a protekcyjnizmem: rola państwa w procesie liberalizacji międzynarodowej wymiany usług*. Jak podkreśla autorka, z racji tego, że wszystkie transakcje ekonomiczne przeprowadzane są na podstawie umów między państwowych, państwo zachowuje nad nimi kontrolę. Jednak na liberalizację międzynarodowego handlu

usługami wpływ mają również organizacje pozarządowe, wspierające ten proces oraz te, które podejmują wysiłki na rzecz organizowania społecznych ruchów protestu.

Dwa ostatnie artykuły tej części przedstawiają różnorodne działania państw podejmowane na rzecz zapewnienia bezpieczeństwa ekonomicznego i energetycznego. Krzysztof M. Księżopolski, w artykule *Działania państw podejmowane w celu zapewnienia bezpieczeństwa ekonomicznego*, stwierdza, że skuteczne zabezpieczenie się przed agresją gospodarczą jest bardzo trudne. W celu stworzenia dobrej strategii bezpieczeństwa konieczne okazuje się uwzględnienie procesu globalizacji oraz potencjalnych zagrożeń pochodzących ze strony innych państw oraz podmiotów niepaństwowych. W artykule Kamili Pronińskiej *Strategie bezpieczeństwa energetycznego państwa na przykładzie wybranych krajów UE* na uwagę zasługują zwłaszcza przeprowadzone studia przypadku trzech krajów w różnym stopniu uzależnionych od dostaw rosyjskich surowców, tj. Niemiec, w przypadku których stosunki handlowe z Rosją w sferze energetycznej oparte są na wzajemnej współzależności oraz Polski i Litwy, państw odpowiednio – silnie i całkowicie uzależnionych od dostaw rosyjskich surowców.

Trzecia część publikacji zatytułowana *Specyfika regionalna i ustrojowa państw* przedstawia, w jaki sposób przynależność państw do odmiennych kręgów cywilizacyjnych i kulturowych, odmienne doświadczenia i inna historia wpływają na rozumienie roli, celów i zasad funkcjonowania tych państw. W artykule *Specyfika i tradycje państwa w Azji Wschodniej na przykładzie Chin* Jan Rowiński i Józef Pawłowski stwierdzają, że totalitarne państwo chińskie staje się dziś konstytucyjnym państwem prawa. Zmienia się również polityka zagraniczna tego państwa. Z państwa wyizolowanego, lekceważącego zasady prawa międzynarodowego i stosującego siłę w dochodzeniu swoich roszczeń Chiny stają się otwartym i odpowiedzialnym członkiem społeczności międzynarodowej. Autorzy zastanawiają się jednak, jak będą wyglądały stosunki zagraniczne Chin, gdy państwo stanie się globalnym mocarstwem.

W artykule *Wizja państwa w indyjskiej teorii i praktyce politycznej* Jakub Zajączkowski przedstawia Indie jako wschodzące mocarstwo. Jego zdaniem, Indie odniosły sukces w rozwoju demokracji wielokulturowej oraz dokonały postępu w dziedzinie gospodarczej. Jednak, zauważa autor, możliwości oddziaływania tego kraju na śro-

dowisko międzynarodowe są nieproporcjonalne do jego potencjału, który nie został w pełni uznany przez inne mocarstwa.

Ostatnie artykuły trzeciej części publikacji poświęcone zostały specyficie państw Ameryki Łacińskiej i Afryki. Marcin Florian Gawrycki w artykule *Specyfika, tradycje i formy państw w Ameryce Łacińskiej* wymienia trzy charakterystyczne cechy wyróżniające Amerykę Łacińską, powodujące jednocześnie problemy tego regionu. Jest to system prezydencki wzorowany na Stanach Zjednoczonych, nabierający jednak cech autorytaryzmu, duży wpływ wojska na władze publiczne oraz płytkie ugruntowanie instytucji demokratycznych w świadomości mieszkańców regionu. W artykule *Państwo w Afryce* Wiesław Lizak, wskazuje natomiast przyczyny trudności, z którymi borykają się dziś państwa afrykańskie. Autor wymienia tu, m.in. zróżnicowaną strukturę etniczną, nieudane procesy demokratyzacji, słabość instytucji państwa i niski poziom rozwoju gospodarczego.

W ostatnich latach problematyka państwa w stosunkach międzynarodowych nabrała nowych wymiarów i stała się przedmiotem ożywionej dyskusji. Prezentowana publikacja *Państwo w teorii i praktyce stosunków międzynarodowych* dotyczy zatem niezwykle aktualnych zagadnień. Jej znaczenie jest ogromne, gdyż wnosi ona istotny wkład w rozważania nad przyszłością państwa, stojącymi przed nim wyzwaniami i zagrożeniami. Spojrzenie na państwo zarówno ze strony teorii, jak i praktyki stosunków międzynarodowych stanowi istotny walor tej pracy. Choć pozycja nie przedstawia systematycznie wszystkich poglądów na państwo to jednak istotnie poszerza wiedzę o jego roli i miejscu we współczesnych stosunkach międzynarodowych. Wiarygodność prezentowanych przez autorów opinii i konkluzji w zakresie poruszanej problematyki potwierdza duża liczba zanalizowanych wielojęzycznych materiałów badawczych. Każdy, kto jest zainteresowany problematyką państwa czy też stosunkami międzynarodowymi, powinien zapoznać się z tą publikacją.

NOTA O AUTORCE

Anita Kolsut-Markowska [ankolsut@poczta.onet.pl] – absolwentka stosunków międzynarodowych na Wydziale Nauk Humanistycznych i Społecznych AMW w Gdyni oraz doktorantka na Wydziale Nauk Politycznych i Dziennikarstwa UAM w Poznaniu. Jej zainteresowania naukowe obejmują politykę wyznaniową w Unii Europejskiej, proble-

matykę wzrostu znaczenia religii w stosunkach międzynarodowych oraz zagadnienia dotyczące organizacji międzynarodowych.